

VEGA

Podręcznik: Dzieci na lotniskach

ZAGROŻENIA DLA DZIECI W DRODZE
WYTYCZNE DLA STRAŻY GRANICZNEJ

VEGA

Podręcznik: Dzieci na lotniskach

**ZAGROŻENIA DLA DZIECI W DRODZE
WYTYCZNE DLA STRAŻY GRANICZNEJ**

Plac Europejski 6
00-844 Warsaw, Poland

Tel. + 48 22 205 95 00
Fax + 48 22 205 95 01

frontex@frontex.europa.eu
www.frontex.europa.eu

© Frontex, 2015
Warszawa, czerwiec 2017

Print:

TT-02-17-558-PL-C
ISBN 978-92-95213-40-1
doi:10.2819/699430

PDF:

TT-02-17-558-PL-N
ISBN 978-92-95213-38-8
doi:10.2819/439885

Spis treści

Jak korzystać z niniejszego podręcznika? #5

Wstęp #7

1. Definicje #11

- 1.1. Dziecko #13
- 1.2. Zagrożenia dla dzieci w drodze #13
- 1.3. Dzieci pod opieką #16
- 1.4. Dzieci bez opieki #16
- 1.5. Dzieci odseparowane od rodziców #16
- 1.6. Handel dziećmi #18
- 1.7. Przemyt dzieci #19
- 1.8. Dobro dziecka #21
- 1.9. Ochrona i krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy #22

2. Wytyczne operacyjne #23

- 2.1. Wprowadzenie #25
- 2.2. Obchodzenie się z dziećmi #26
- 2.3. Pozostanie z dzieckiem w pomieszczeniach na granicy #29

3. Dzieci pod opieką i odseparowane od rodziców #31

- 3.1. Przystępowanie do kontroli oraz kontrola pierwszej linii #33
- 3.2. Kontrola drugiej linii #38
- 3.3. Strefy tranzytowe i kontrole na bramkach #44
- 3.4. Ostateczne decyzje i ukierunkowana pomoc #45

4. Dzieci bez opieki #47

- 4.1. Przystępowanie do kontroli oraz kontrola pierwszej linii #49
- 4.2. Kontrola drugiej linii #51
- 4.3. Ostateczne decyzje i ukierunkowana pomoc #53

5. Informacje dodatkowe #57

- 5.1. Gromadzenie danych #59
- 5.2. Ochrona danych #59
- 5.3. Przedstawiciele konsularni państw trzecich #60
- 5.4. Procedury przewoźników lotniczych dotyczące postępowania z dziećmi bez opieki #61

6. Ochrona i krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy #63

7. Glosariusz #69

Jak korzystać z niniejszego podręcznika?

Celem zaleceń zawartych w niniejszym podręczniku jest zwiększenie świadomości funkcjonariuszy straży granicznej na temat dzieci (małoletnich) przekraczających zewnętrzne granice powietrzne Unii Europejskiej, niezależnie od tego, czy chodzi o dzieci bez opieki, czy pod opieką. Może się to przyczynić do poprawy identyfikacji dzieci w drodze narażonych na ryzyko na lotniskach, przy jednoczesnym zapewnieniu poszanowania ich praw oraz zintensyfikowaniu działań podejmowanych w celu przeciwdziałaniu zagrażającym ich dobru przestępstwom.

Niniejszy podręcznik przedstawia dostosowane działania operacyjne w zakresie kontroli wjazdu, tranzytu i wyjazdu, które opracowano bez uwzględnienia możliwej, aczkolwiek rzadkiej, obecności na miejscu funkcjonariuszy wyspecjalizowanych w obszarze praw dziecka lub ochrony dziecka. Wytyczne te są także próbą odzwierciedlenia i zapewnienia podejścia opartego na prawach dziecka, które będzie stosowane każdorazowo, z uwzględnieniem konkretnych potrzeb i obowiązków wypełnianych w ramach działań prowadzonych przez straż graniczną.

Niniejszy podręcznik został opracowany z myślą o doświadczonych funkcjonariuszach straży granicznej, w oparciu o zasady ukierunkowane na dobro dziecka i jego ochronę na granicy.

Przedmiotowe wytyczne należy wdrożyć:

- ♦ zgodnie z przepisami krajowymi i uprawnieniami przyjmujących organów straży granicznej;
- ♦ pamiętając o tym, że działania proponowane przez Frontex obejmują wszystkie czynności kontroli granicznej aż po etap, na którym zaistniałe okoliczności prowadzą do uzasadnio-

nego podejrzenia, że dziecko może znajdować się w realnym niebezpieczeństwie. Następnie uruchamiany zostaje mechanizm ukierunkowanej pomocy oraz wszczynana się dochodzenie pierwotne zgodnie z odpowiednimi przepisami krajowymi dotyczącymi zwalczania handlu ludźmi i zapobiegania mu oraz ochrony osób wymagających szczególnego traktowania, a w szczególności dobra dziecka, które należy postrze- gać jako kwestię nadrzędną, wraz z zasadą *non-refoulement*¹.

Wszystkim funkcjonariuszom straży granicznej zaleca się sprawdzenie w praktyce tych wytycznych i przesłanie swoich zaleceń lub uwag na następujący adres e-mail:

VEGA.Children@frontex.europa.eu.

Temat: „Podręcznik VEGA na temat dzieci, uwagi”.

1 *Refoulement* oznacza wydalenie osób, którym przysługuje prawo uznania za uchodźców. Zasada *non-refoulement* została przedstawiona po raz pierwszy w 1951 r. w Konwencji ONZ dotyczącej statusu uchodźców, której art. 33 ust. 1 stanowi, że „[ż]adne Umawiające się Państwo nie wydalą lub nie zawróci [z języka francuskiego „refouler”] w żaden sposób uchodźcy do granicy terytoriów, gdzie jego życiu lub wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo ze względu na jego rasę, religię, obywatelstwo, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne”.

Wstęp

Ze względu na swój wiek i poziom dojrzałości dzieci są zasadniczo bardziej narażone na ryzyko niegodziwego traktowania niż dorośli. W ciągu ostatnich 20 lat metody działania międzynarodowych siatek przestępczych powiązanych z nielegalną migracją stały się jeszcze bardziej wyrafinowane. Charakter przemytu dzieci i handlu dziećmi sprawia, że trudno o precyzyjne dane liczbowe, jednak większość analityków jest zgodna co do tego, że nastąpił wzrost liczby przypadków w tych kategoriach przestępczości transgranicznej (z Globalnego raportu opublikowanego przez Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) w 2012 r. wynika, że ok. 27 % wykrytych przypadków ofiar handlu ludźmi w latach 2007–2010 dotyczyło dzieci – dla porównania w latach 2003–2006 odsetek ten wynosił 20 %). Z najnowszego zbioru danych statystycznych Eurostatu opublikowanego w październiku 2014 r. wynika, że 17 % wszystkich ofiar handlu ludźmi zarejestrowanych według wieku w Unii Europejskiej jest w wieku 12–17 lat.

Ponadto każdy kraj samodzielnie interpretuje i kategoryzuje zjawisko przestępczości transgranicznej, której ofiarą są dzieci.

W tym kontekście podstawową rolę straży granicznej jest identyfikacja dzieci narażonych na szczególne ryzyko w tym względzie; ponadto funkcjonariusze straży granicznej odgrywają kluczową rolę w zapewnianiu, aby dzieci te, niezależnie od wieku, były kierowane do właściwych organów i służb odpowiedzialnych za zapewnienie im następnie ochrony i dobrobytu, przy jednoczesnym wykrywaniu i udaremnianiu działań przemytników i handlarzy ludzi oraz osób organizujących taki przemyt lub handel. Dane wywiadowcze gromadzone podczas tego procesu mają często

zasadnicze znaczenie dla policji prowadzącej działania wymierzone w rozbijanie międzynarodowych siatek przestępczych.

Bieżące śledzenie poczynąń przestępców oraz ich nieustannie zmieniających się taktyk nie jest łatwym zadaniem; umiejętność zidentyfikowania dziecka narażonego na szczególne ryzyko wymaga specjalistycznych umiejętności, których często może brakować w wielu punktach wprowadzenia na terytorium UE. Ponadto obchodzenie się z dziećmi wymagającymi szczególnego traktowania – w tym sposoby prowadzenia z nimi rozmów, zwracania się do nich czy zajmowania się nimi bez naruszenia ich integralności, praw lub interesów – w większości krajów na świecie jest problematyczną kwestią, która rodzi dalsze wyzwania wszystkim służbom straży granicznej.

Celem niniejszego podręcznika opracowanego przez Frontex jest wyeliminowanie tych niedociągnięć oraz zapewnienie wsparcia w realizacji kluczowych procesów związanych z identyfikacją dzieci w drodze i narażonych na ryzyko oraz z uruchomieniem mechanizmów ukierunkowanej pomocy ze strony odpowiednich organów. W przeszłości przeprowadzono wiele badań dotyczących dobrobytu i ochrony dzieci zidentyfikowanych jako narażone na ryzyko oraz zapewniania im ukierunkowanej pomocy, jednak żadne z tych badań nie zawierało specyficznych elementów typowych dla praktycznych wytycznych w zakresie egzekwowania prawa. Żadne z tych badań nie przyczyniło się do przedstawienia perspektyw dotyczących działań prowadzonych przez funkcjonariuszy straży granicznej na granicach, którzy często odgrywają kluczową rolę w inicjowaniu tych procesów i likwidowaniu powiązanych organizacji przestępczych.

Podstawowym celem niniejszego podręcznika jest zwiększenie skuteczności „ochrony dzieci w drodze” w sposób kompleksowy i operacyjny.

Niniejszy podręcznik opiera się na wiedzy wiodących ekspertów europejskich, jak również na doświadczeniu zgromadzonym przez dziesiątki funkcjonariuszy straży granicznej i obejmuje każdy aspekt kontroli wjazdu, tranzytu i wyjazdu w przypadku nielegalnej migracji i przestępczości transgranicznej z udziałem dzieci na lotniskach.

Treść niniejszego podręcznika opracowano tak, aby ułatwić straży granicznej jej stosowanie oraz ukierunkowano szczególnie na egzekwowanie prawa, przy jednoczesnym objęciu jej zakresem odpowiednich aspektów integralności dzieci oraz ich potrzeb w zakresie ochrony.

Chociaż podręcznik ten jest przeznaczony głównie dla służb straży granicznej, powinien on także stanowić interesującą pozycję dla innych osób, takich jak pracownicy portów i linii lotniczych odpowiedzialni za dzieci bez opieki podczas lotu, pracownicy ośrodków recepcyjnych i innych służb i agencji, zarówno publicznych, jak i prywatnych, do których skierowano szereg sugestii dotyczących sposobów radzenia sobie z tą trudną kwestią, jaką są dzieci narażone na ryzyko.

1. Definicije

Do celów niniejszego podręcznika stosuje się następujące definicje:

1.1. Dziecko

Zgodnie z odpowiednimi międzynarodowymi i europejskimi normami prawnymi i przepisami dzieckiem jest każdy człowiek w wieku poniżej 18 lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do danego dziecka pełnoletność jest osiągnięta wcześniej.

Tradycyjnie terminem „niepełnoletni” lub „małoletni” można także określić każdą osobę, która nie ukończyła 18 roku życia. Większość linii lotniczych klasyfikuje także dziecko poniżej 3 roku życia jako „niemowlę”. W rzeczywistości liczy się rozumienie, kto jest przedmiotem niniejszego opracowania, a nie jak tę osobę należy nazywać.

W przypadku gdy wiek osoby nie jest pewny oraz gdy istnieją powody, aby sądzić, że osoba ta jest dzieckiem, należy tę osobę tak traktować oraz, jeżeli jest to konieczne, zapewnić jej natychmiastową pomoc, wsparcie i ochronę do czasu, kiedy będzie możliwe przeprowadzenie rzetelnej oceny wieku (tj. domniemanie młodszego wieku). W związku z tym w przypadku jakichkolwiek wątpliwości zawsze należy zapewnić domniemanie bycia dzieckiem, a co za tym idzie – traktowanie przyjazne dziecku.

1.2. Zagrożenia dla dzieci w drodze

Dzieci, nie unika wątpliwości, wymagają szczególnego traktowania w większym stopniu niż dorośli. W zależności od wieku i poziomu dojrzałości dzieci są w różnym stopniu zależne od osób dorosłych pod względem zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb. Niektóre dzieci przekraczające zewnętrzne granice Unii

Europejskiej wymagają szczególnego traktowania bardziej niż inne dzieci. W przypadku gdy dzieciom tym nie zostanie zapewniona odpowiednia opieka i ochrona lub gdy przysługujące im prawa dziecka są zagrożone, definiuje się je jako dzieci „narażone na ryzyko”. Dzieci te straż graniczna traktuje priorytetowo, chociaż takie sklasyfikowanie tych dzieci nie jest nigdy łatwe, nawet dla osób najbardziej doświadczonych w tej dziedzinie.

Międzyagencyjna grupa robocza ds. dzieci w drodze² uzgodniła definicję służącą określeniu, kiedy dzieci należy traktować jako „dzieci w drodze”. Grupa ta opracowała szeroko zakrojoną koncepcję obejmującą dzieci z różnym pochodzeniem i z różnymi doświadczeniami. Definicja ta jest następująca: *dzieci przemieszczające się z różnych powodów, dobrowolnie lub pod przymusem, na obszarze jednego kraju lub pomiędzy krajami, w towarzystwie rodziców lub innych głównych opiekunów, lub bez nich, w przypadku których przemieszczanie to może stwarzać szanse, ale także narażać na ryzyko (lub zwiększone ryzyko) wyczerpania ekonomicznego lub seksualnego wykorzystywania, niegodziwego traktowania, zaniedbania lub przemocy. W wyniku migracji dzieci są narażone na szczególne rodzaje ryzyka.*

Dzieci narażone na ryzyko definiuje się zasadniczo jako dzieci bez ochrony i opieki, którym nie zapewniono zaspokojenia podstawowych potrzeb i dobrobytu (żywności, wody, odzieży, schro-

² Międzyagencyjna grupa robocza ds. dzieci w drodze została ustanowiona w 2011 r. i zrzesza następujące organizacje: Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP), Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM), Plan International, Międzynarodowe Przymierze Save the Children, Międzynarodowa federacja Terre des Hommes, Afrykański ruch na rzecz pracujących dzieci i młodzieży (ang. the African Movement of Working Children and Youths, AMWCY/MAEJT), Akcja na rzecz rozwoju środowiska w Trzecim Świecie (ang. Environmental Development Action in the Third World, ENDA), Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR), Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF) oraz World Vision International.

nienia, leków itd.). Może to spowodować, że dzieci te nigdy nie uwolnią swojego pełnego potencjału pod względem fizycznym, społecznym, emocjonalnym i umysłowym. W tych sytuacjach dzieci te jeszcze bardziej wymagają szczególnego traktowania i są narażone na ryzyko wykorzystywania w wyniku przemytu lub handlu ludźmi prowadzonego przez siatki przestępcze albo przez własnych rodziców i krewnych.

Do dzieci narażonych na ryzyko zalicza się dzieci żyjące w ubóstwie, dzieci osierocone, dzieci ulicy, dzieci pracujące, dzieci w konfliktach zbrojnych i dzieci powołane do wojska, dzieci zarażone HIV/AIDS, dzieci wykorzystywane seksualnie i traktowane niegodziwie w inny sposób, a także dzieci niepełnosprawne. Sposoby marginalizacji, stygmatyzacji i dyskryminacji dzieci można wymieniać niemalże w nieskończoność i mogą one przybierać różne formy w różnych społeczeństwach.

Rodzaje zagrożeń, na które narażone są dzieci, są niezwykle zróżnicowane (przemyt ludzi; handel ludźmi – w celu pracy przymusowej, przymusowego żebractwa lub przymuszanie do działalności przestępczej; itd.) i trudno przyporządkować je określonym kategoriom.

Wiele dzieci znajduje się w sytuacji, która niesie ze sobą kilka narażeń lub zagrożeń, co zwiększa stopień ich podatności oraz sprawia, że zidentyfikowanie poziomu ryzyka (jako wypadkowej narażenia i zagrożenia) jest jeszcze trudniejsze. Przykładowo dzieci bez opieki i odseparowane od rodziców (zob. sekcje 1.4 i 1.5) uznaje się za dzieci w sposób szczególny narażone na ryzyko stania się ofiarą handlu ludźmi, niegodziwego traktowania bądź przemocy lub wykorzystywania.

Zwykle dzieci nie potrafią wyrażać się ani składać wyjaśnień w zrozumiałym sposobie (jak podkreślił UNHCR).

1.3. Dzieci pod opieką

To dzieci, które nie ukończyły 18 roku życia, którym towarzyszy co najmniej jedno z rodziców lub opiekun prawny/zwyczajowy.

1.4. Dzieci bez opieki

Dzieci bez opieki, inaczej małoletni bez opieki, to dzieci odseparowane od obydwójga rodziców i innych krewnych lub odpowiedzialnych za nich dorosłych oraz które na mocy przepisów lub zwyczaju nie podlegają opiece ze strony osoby dorosłej.

Dzieci opuszczone po przybyciu na terytorium kraju – do czego może dojść np. w krótkim czasie między lądowaniem ich samolotu a dotarciem do punktu obsługi imigracyjnej na lotnisku – również definiuje się jako dzieci bez opieki.

Dzieci powinny być objęte pełną ochroną do czasu zapewnienia im, zgodnie z prawem lub zwyczajowo, opieki osoby dorosłej.

1.5. Dzieci odseparowane od rodziców

Dzieci odseparowane od rodziców to dzieci, które zostały odseparowane od jednego lub od obydwójga rodziców, lub od swoich poprzednich opiekunów prawnych lub zwyczajowych, jednak niekoniecznie od innych krewnych. Mogą im zatem towarzyszyć inni dorośli członkowie rodziny (np. wujek bądź dziadek lub babcia).

Wszystkie dzieci, zwłaszcza te wymagające szczególnego traktowania, jak dzieci bez opieki lub odseparowane od rodziców, są uprawnione do zagwarantowania im ochrony. Środki reagowania obejmują: właściwą identyfikację w trakcie przybycia do

portu wejścia lub niezwłocznie po poinformowaniu odpowiednich organów o ich obecności w kraju; natychmiastową rejestrację i określenie potencjalnego istnienia ochrony międzynarodowej (w tym *non-refoulement*) oraz w razie konieczności zidentyfikowanie członków rodziny, o ile jest to możliwe, lub wyznaczenie opiekuna i przedstawiciela prawnego; dokonanie uzgodnień w zakresie opieki i zakwaterowania; zapewnienie pełnego dostępu do edukacji, opieki zdrowotnej oraz odpowiedniego poziomu życia; w stosownych przypadkach ułatwienie dostępu do procedur azylowych; oraz zagwarantowanie dostępu do uzupełniających form ochrony³.

Podejmując jakiegokolwiek decyzje w sprawie tych dzieci wymagających szczególnego traktowania, należy wziąć pod uwagę ich wyjątkową sytuację, jak również krajowe i regionalne ramy prawne, prawo uchodźcze oraz międzynarodowe prawo humanitarne i międzynarodowe prawo dotyczące praw człowieka. Zasady ochrony i dobrobytu dziecka powinny także stanowić kwestię priorytetową, jeżeli chodzi o traktowanie tych dzieci przez funkcjonariuszy służb imigracyjnych, policji i wszelkich innych odpowiednich specjalistów, z którymi dzieci te mają do czynienia.

Niezależnie od przedstawionych poniżej kategoryzacji wszystkie dzieci mają prawo złożyć wniosek o udzielenie azylu oraz do określenia i oceny, czy ich dobro zostało zapewnione, oraz do zagwarantowania tego dobra. W przypadku gdy istnieją jakiegokolwiek wątpliwości co do faktycznego wieku danego dziecka, **należy zapewnić ukierunkowaną pomoc w ramach akredytowanej procedury mechanizmu oceny wieku.**

³ Komitet Praw Dziecka ONZ, ogólna uwaga nr 6 (2005) w sprawie traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców poza ich państwem pochodzenia.

Zgodnie z prawem Unii Europejskiej kwestie imigracyjne i status imigracyjny nie mogą stanowić podstawy do odmowy zapewnienia jakichkolwiek środków ochrony, w tym zezwolenia na wjazd do państwa członkowskiego UE oraz na pozostanie w tym państwie.

1.6. Handel dziećmi

Handel ludźmi został zdefiniowany w dyrektywie UE dotyczącej handlu ludźmi jako werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, w tym przypadku dzieci, w tym wymiana lub przekazanie kontroli nad tymi dziećmi w celu wyzysku⁴.

Może do niego dojść z zastosowaniem groźby lub przemocy bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępny, poprzez nadużycie uprawnień lub wykorzystanie sytuacji bezbronności, lub też wręczenie lub przyjęcie płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wyzysku.

W art. 2 ust. 5 dyrektywy dotyczącej handlu ludźmi doprecyzowano jednak wyraźnie, że: w przypadku gdy ostatecznym celem jest wyzysk dziecka, stanowi on przestępstwo handlu ludźmi, nawet jeśli nie posłużono się żadnym z wymienionych wcześniej środków.

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (art. 2 ust. 1). W art. 2 ust. 3 określono cele wyzysku, które obejmują „co najmniej wykorzystanie prostytucji innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów”.

Handel dziećmi nie jest tylko przestępstwem transgranicznym: ponieważ celem działalności przestępczej jest wyzysk dzieci, handel dziećmi może odbywać się w ramach granic krajowych.

Oprócz bycia ofiarą handlu ludźmi niektóre dzieci mogą także potrzebować innych rodzajów ochrony międzynarodowej, takiej jak udzielenie azylu. Dzieci mają takie samo prawo do stosowania wobec nich zasady *non-refoulement* co osoby dorosłe. Prawa te są mocno zakorzenione w dorobku prawnym⁵ Unii Europejskiej w obszarze azylu.

1.7. Przemyt dzieci

Przemyt dzieci oznacza organizowanie, w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści o charakterze materialnym, nielegalnego wjazdu osoby na terytorium państwa-strony, którego taka osoba nie jest obywatelem lub w którym nie posiada stałego miejsca zamieszkania⁶.

Chociaż ten typ przestępstwa wykazuje podobieństwo do handlu dziećmi, nie należy mylić tych dwóch przestępstw.

- ♦ Celem handlu ludźmi jest wyzysk człowieka i uznaje się go za przestępstwo przeciwko osobie. Celem przemytu ludzi jest

⁵ Dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (wersja przekształcona).

⁶ Na podstawie Protokołu przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (protokół z Palermo z 2000 r.).

nielegalne wywiezienie osoby za granicę i uznaje się go za przestępstwo przeciwko suwerenności państwa.

- Handel ludźmi wiąże się z zamiarem wyzysku ludzi po przybyciu do państwa, natomiast rola przemytnika kończy się zwykle, gdy klient dociera do kraju docelowego.
- Handel ludźmi może odbywać się zarówno w ramach granic krajowych, jak i poza nimi, natomiast w przypadku przemytu chodzi o przemieszczanie na poziomie transgranicznym.
- W przypadku handlu ludźmi wjazd dziecka do danego państwa może mieć charakter legalny lub nielegalny, natomiast przemyt zwykle wiąże się z wjazdem nielegalnym.
- Handel ludźmi dotyczący osób dorosłych odbywa się zwykle pod przymusem lub w drodze podstępny. W przypadku przemytu jest odwrotnie: osoby przemywane prawie zawsze działają w porozumieniu z przemytnikami. Kiedy jednak w grę wchodzi dzieci, sytuacja staje się bardziej skomplikowana; Komitet Praw Dziecka ONZ autoryzuje poziom przedstawicielstwa dla dziecka, wyjaśnia jednak równocześnie, że zależy on od wieku i stopnia dojrzałości dziecka. Ponadto, mówiąc językiem prawnym, podejmowanie działań dotyczących dzieci wymaga zgody rodziców. Na większą uwagę w sprawach dotyczących dzieci zasługują zatem różne kwestie, takie jak poziom dojrzałości dziecka i wynikające z niej rozumienie całej sytuacji oczami dziecka. Jak zaobserwował Interpol, metody działania osób dopuszczających się handlu ludźmi i przemytu ludzi pod wieloma względami są do siebie podobne, co może utrudniać funkcjonariuszom organów ścigania rozróżnienie tych dwóch rodzajów przestępstwa. W wielu przypadkach odróżnienie handlu ludźmi od przemytu ludzi może nie być możliwe aż do zakończenia etapu transportu i rozpoczęcia etapu wyzysku⁷.

⁷ Sprawozdanie dotyczące działalności związanej z handlem ludźmi i przemytem ludzi w latach 2010–2011, opublikowane w maju 2012 r.

Prawo do azylu i ochrony międzynarodowej oraz zasada *non-refoulement* również mają zastosowanie do przemytu dzieci, które mogą przejawiać potrzeby związane z ochroną międzynarodową.

1.8. Dobro dziecka

Konwencja ONZ o prawach dziecka stanowi, że: „[w]e wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka”. Kierowanie się dobrem dziecka w działaniu powinno być podstawową zasadą dla każdego funkcjonariusza straży granicznej. Potrzeba priorytetowego traktowania dobra dziecka we wszystkich kwestiach dotyczących dzieci została także uregulowana w art. 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej.

Niedawno Komitet Praw Dziecka ONZ⁸ stwierdził, że „koncepcja dobra dziecka ma złożony charakter i należy ją definiować osobno dla każdego poszczególnego przypadku”. Dobro dziecka powinny określać kompetentne organy ds. ochrony dziecka w danym kraju, tak aby zapewnić istnienie procedur wymaganych do szybkiego rozwiązywania spraw w praktyce. Straż graniczna odgrywa kluczową rolę i powinna przekazywać wszystkie sprawy, w których wskazuje się istnienie ryzyka dla dziecka określonego w niniejszym podręczniku.

Wymaga to zdolności, których straż graniczna zwykle nie posiada, zwłaszcza jeżeli chodzi o szybkie wykrywanie dzieci narażonych na ryzyko na granicach zewnętrznych; dlatego też złożoność zadania stojącego przed strażą graniczną jest jeszcze bardziej znacząca.

⁸ Komitet Praw Dziecka ONZ, ogólna uwaga nr 14 (2013).

Funkcjonariusze straży granicznej muszą stosować szczególnie elastyczne podejście, kiedy zajmują się sprawami dotyczącymi dzieci. Nie zawsze sposób zapewnienia ochrony dobra dziecka znajdującego się w danym położeniu narażenia sprawdza się w przypadku innego dziecka w podobnej sytuacji. Doświadczony funkcjonariusz straży granicznej wie, że dwie sprawy nigdy nie będą identyczne, dlatego postępuje ze szczególną troską i rzetelnością, kiedy ma do czynienia z dziećmi. Przed podjęciem jakichkolwiek decyzji należy zgromadzić jak najwięcej informacji o sytuacji danego dziecka.

1.9. Ochrona i krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy

Krajowy mechanizm ukierunkowanej pomocy jest systemem i mechanizmem, który umożliwia krajowi wywiązywanie się z ciężącego na nim zobowiązania do ochrony i promowania praw człowieka ofiar handlu ludźmi i innych osób wymagających szczególnego traktowania, poprzez prowadzenie skoordynowanych działań, często przy specjalistycznym wsparciu instytucji społeczeństwa obywatelskiego, organizacji międzynarodowych i organizacji pozarządowych (NGO). Pomiędzy poszczególnymi krajowymi mechanizmami ukierunkowanej pomocy państw członkowskich Unii Europejskiej istnieją różnice proceduralne, jednak wszystkie one mają jeden wspólny cel: skuteczne zapewnienie ukierunkowanej pomocy osobom wymagającym szczególnego traktowania w ramach najlepszych i najbardziej odpowiednich usług wsparcia, jakie są dostępne. Zob. rozdział 6 w celu uzyskania więcej szczegółowych informacji na temat krajowych mechanizmów ukierunkowanej pomocy, które mają zastosowanie do wszystkich dzieci narażonych na ryzyko, nie tylko tych zagrożonych handlem ludźmi.

2. Wytyczne operacyjne

2.1. Wprowadzenie

Kontrole graniczne stanowią dla funkcjonariuszy straży granicznej najlepszą okazję do zapobiegania przestępczości transgranicznej: po opuszczeniu przez ofiary portu lotniczego szanse na ujęcie przestępców i zapobiegnięcie ich działaniom gwałtownie spadają, podobnie jak możliwość wykrycia ofiar i uruchomienia środków ochrony dziecka. Ile jeszcze dzieci będących ofiarami ucierpi, jeżeli te siatki przestępcze nie zostaną rozbite?

Według Europolu porty lotnicze stanowią jak dotąd najbardziej prawdopodobne miejsce wykrywania przypadków handlu dziećmi i przemytu dzieci do Unii Europejskiej. Przemycnicy ludzi i handlarze ludźmi wybierają porty lotnicze i ich najpowszechniejszym sposobem działania jest stosowanie sfałszowanych, podrobionych lub nielegalnie pozyskanych dokumentów, aby nie zostać wykrytym przez systemy funkcjonujące na miejscu.

Trudność wykrycia przestępstw granicznych z udziałem dzieci jest powszechnie znana. Przykładowo często zdarza się, że dzieci będące ofiarami handlu ludźmi podróżują z prawdziwymi paszportami niespokrewnionych osób dorosłych. Nawet jeżeli paszport zawiera zdjęcie dziecka, identyfikację może komplikować fakt, że jeszcze niedojrzałe twarze często są do siebie podobne oraz że twarze, włosy, a nawet oczy dzieci często całkowicie się zmieniają, kiedy dzieci dorastają. W rezultacie funkcjonariusz straży granicznej może nie zauważyć, że dziecko i osoba dorosła będąca w posiadaniu paszportu nie są w rzeczywistości spokrewnieni.

Przemycnicy ludzi i handlarze ludźmi próbują zwykle przybywać w szczytowych okresach, kiedy nawał pracy związanej z kontrolą paszportową jest największy: funkcjonariusze straży granicznej powinni być świadomi tego sposobu działania, aby móc lepiej chronić dzieci.

Z gromadzonych przez lata doświadczeń Fronteksu wynika, że za nielegalnym przekraczaniem granicy może się kryć przypadek przemytu ludzi, a potencjalnie nawet przypadek handlu ludźmi. Oznacza to, że każdy przypadek handlu ludźmi odkryty na granicy zewnętrznej jest skutkiem eskalacji kontroli i może się również wiązać z udziałem dzieci.

Aby zwiększyć świadomość na temat dzieci w drodze zagrożonych ryzykiem, należy rozwijać i utrzymywać dobre relacje z innymi funkcjonariuszami organów ścigania w portach lotniczych, jak również z innymi funkcjonariuszami, takimi jak pracownicy linii lotniczych, pracownicy służb ochrony dziecka oraz osoby pracujące z innymi grupami osób wymagających szczególnego traktowania⁹, jak również z innymi organami. Można to osiągnąć poprzez regularne organizowanie skoordynowanych spotkań, wspólnych kursów szkoleniowych, tworzenie wspólnych wyspecjalizowanych grup itd.

2.2. Obchodzenie się z dziećmi

Kluczową kwestią jest uzmysłowienie sobie, że dzieci różnią się od osób dorosłych pod względem psychologicznym; dlatego też obchodzenie się z dziećmi wymaga stosowania podejścia z uwrażliwieniem na dziecko. Podobnie dziecko może nie chcieć otworzyć się przed osobą obcą, dlatego funkcjonariusz (najlepiej w odzieży cywilnej) zajmujący się danym dzieckiem powinien uczynić co w jego mocy, aby zyskać zaufanie.

Dobre praktyki, o których należy pamiętać podczas obchodzenia się z dziećmi, obejmują:

⁹ W tym akredytowane organizacje międzynarodowe i NGO.

- ♦ stworzenie przyjaznego otoczenia (może to być pomieszczenie przystosowane odpowiednio w sposób przyjazny dziecku¹⁰, jeżeli takie jest dostępne), ograniczenie różnicy w uprawnieniach (unikanie formalności, kontrolowanie języka ciała, tonu głosu, stosowanych terminów itp.) oraz pozwolenie dziecku na przystosowanie się do otoczenia;
- ♦ wyjaśnienie funkcji i zakresu obowiązków osoby dorosłej (osób dorosłych) zajmującej (zajmujących) się danym dzieckiem;
- ♦ mówienie zawsze prawdy;
- ♦ słuchanie dziecka;
- ♦ mówienie prostym językiem i unikanie terminologii technicznej (pamiętając o barierach językowych);
- ♦ mówienie i zachowywanie się w sposób odpowiedni do wieku i dojrzałości danego dziecka;
- ♦ zadbanie o to, aby dziecko czuło się komfortowo;
- ♦ dostosowanie sposobu zachowania (np. utrzymywanie kontaktu wzrokowego, niewywyższanie się).

W Praktycznym podręczniku dla straży granicznej¹¹ zawarto m.in. następujące podstawowe informacje dotyczące postępowania z dziećmi:

Straż graniczna zwraca szczególną uwagę na osoby małoletnie, niezależnie od tego, czy podróżują z opiekunem, czy bez.

W przypadku małoletnich podróżujących pod opieką straży granicznej sprawdza, czy osoby towarzyszące małoletnim sprawują nad nimi opiekę

- 10 Należy pamiętać o tym, że odpowiednie pomieszczenie może zapewnić prywatność, jednak dziecko może też obawiać się wejścia do niego. Dlatego też odpowiednie pomieszczenie jest tylko jednym z rozwiązań przygotowanych na taki wypadek.
- 11 Zalecenie Komisji ustanawiające wspólny „Praktyczny podręcznik dla straży granicznej (podręcznik Schengen)” przeznaczony dla właściwych organów państw członkowskich prowadzących kontrolę osób na granicach, C(2006) 5186 final, Bruksela, 6.11.2006.

rodzicielską, w szczególności jeżeli małoletnim towarzyszy tylko jedna osoba dorosła i istnieją poważne podstawy do podejrzeń, że mogli oni zostać bezprawnie zabrani spod opieki osoby sprawującej (osób sprawujących) nad nimi prawną opiekę rodzicielską. Jeśli takie podejrzenie się potwierdzi, funkcjonariusz będzie musiał podjąć wszelkie kroki konieczne do tego, by zapobiec uprowadzeniu lub bezprawnemu wywiezieniu takiej osoby.

Małoletnich podróżujących bez opieki należy szczegółowo skontrolować, sprawdzając ich dokumenty podróży i dodatkowe zaświadczenia w celu ustalenia, czy nie opuszczają terytorium kraju wbrew woli osób sprawujących nad nimi opiekę rodzicielską.

W przypadku wątpliwości co do jakichkolwiek z wspomnianych wcześniej okoliczności określonych w Praktycznym podręczniku dla straży granicznej, funkcjonariusze straży granicznej muszą skorzystać z wykazu krajowych punktów kontaktowych odpowiedzialnych za konsultacje w sprawie małoletnich.

Mimo iż w Praktycznym podręczniku dla straży granicznej wyraźnie podkreślono, że kryterium służącym do rozróżniania dzieci pod opieką i dzieci bez opieki jest władza rodzicielska, funkcjonariusze straży granicznej powinni zwracać szczególną uwagę na wszystkie podróżujące dzieci – pod opieką, bez opieki lub odseparowane od rodziców.

Oprócz informacji przedstawionych w Praktycznym podręczniku dla straży granicznej i Wspólnotowym kodeksie zasad regulujących przepływ osób przez granice funkcjonariusze straży granicznej powinni stosować szczegółowe i specyficzne procedury przedstawione w kolejnych rozdziałach niniejszego podręcznika, w przypadku gdy mają do czynienia z dziećmi oraz do celów identyfikacji ofiar przemytu dzieci i handlu dziećmi.

Zalecenia mogą się różnić w zależności od odpowiednich przepisów krajowych, jednak każde dziecko powinno być traktowane w sposób szczególny, a funkcjonariusze straży granicznej powinni znać następujące wskaźniki dzieci narażonych na ryzyko.

Zalecenia te nie są jednak wyczerpujące: funkcjonariusze straży granicznej powinni także znać różne sposoby działania, być świadomi faktu, że sposoby działania są dostosowywane do reagowania ze strony organów egzekwowania prawa, oraz przede wszystkim faktu, że dziecko może być zadbane, ale język jego ciała w stresie rzadko kiedy pozostaje utajony.

2.3. Pozostanie z dzieckiem w pomieszczeniach na granicy

Funkcjonariusze straży granicznej są odpowiedzialni za każde dziecko w czasie, kiedy przebywa ono w pomieszczeniach na granicy. Najważniejszą kwestią, o której należy pamiętać, jest to, że funkcjonariusze straży granicznej muszą zapewnić opiekę dziecku narażonemu na ryzyko do czasu przybycia przeszkolonej osoby, osoby ze służb ds. ochrony dziecka lub jakiegokolwiek innego organu odpowiedzialnego za ochronę dziecka i przekazania jej dziecka.

Ogólne zalecenia (które należy dostosować do wieku i dojrzałości danego dziecka) dopasowane do kontroli pierwszej lub drugiej linii:

- ♦ Należy dostosować się do sytuacji i do dziecka – wykorzystać papier i kredki do rysowania, usiąść razem na podłodze, aby stworzyć nieformalną atmosferę.
- ♦ Należy próbować nawiązać interakcję poprzez zadawanie pytań otwartych (dziecko powinno odpowiadać swobodnie, jeżeli zechce; należy unikać pytań tak/nie), unikanie – na tyle, na ile jest to możliwe – sugerowania odpowiedzi, pozwala-

nie na swobodną wypowiedź dziecka bez popędzania. Należy zapytać dziecko, czy czuje się komfortowo, czy nie jest spragnione lub głodne, czy nie jest mu zimno, ciepło lub czy nie musi skorzystać z toalety bądź nie potrzebuje czegośkolwiek innego, co można mu zapewnić. Dziecko może chcieć zobaczyć się ze swoją mamą lub swoim tatą, więc należy pamiętać, aby nie składać obietnic, których nie będzie można dotrzymać, w przeciwnym razie można utracić zaufanie dziecka.

- Należy zapytać dziecka, czy nie potrzebuje pomocy medycznej lub czy nie ma jakiegokolwiek innej szczególnej potrzeby (w zależności od wieku dziecka, można je po prostu zapytać, czy nic je nie boli). Można również zapytać osobę towarzyszącą dziecku, czy nie potrzebuje ono pomocy medycznej lub czy nie ma jakiegokolwiek innej szczególnej potrzeby. Należy mieć świadomość, że osoba towarzysząca dziecku może wykorzystać to pytanie do własnych celów.
- Należy poszukać oznak obrażeń lub wszelkich zauważalnych oznak choroby, zwracając szczególną uwagę na czynniki wskazujące możliwe niegodziwe traktowanie (takie jak obecność wielu obrażeń na różnych etapach gojenia, obrażeń twarzy u bardzo małych dzieci, ubytki w owłosieniu na głowie dziecka itd.).
- Należy udzielić dziecku informacji (podczas kontroli drugiej linii) na temat procedur, których może się spodziewać, w zrozumiały dla niego sposób.

3. Dzieci pod opieką i odseparowane od rodziców

3.1. Przystępowanie do kontroli oraz kontrola pierwszej linii

3.1.1. Otoczenie przed kontrolą: czy dzieje się coś nadzwyczajnego?

Dziecku może towarzyszyć osoba dorosła, opiekun prawny (dziecko pod opieką) lub osoba trzecia, którą może być osoba dorosła lub członek rodziny, np. wujek, babcia lub dziadek (dziecko odseparowane od rodziców). Ludzie zachowują się w bardziej naturalny sposób, kiedy nie myślą, że są obserwowani, zatem przyglądanie się zachowaniu dzieci i osoby (osób) towarzyszącej (towarzyszących) dzieciom zmierzającym do punktu kontroli paszportowej lub oczekujących w kolejce na tę kontrolę może być bardzo przydatnym ćwiczeniem. W przypadku dużych portów lotniczych warto rozważyć rozmieszczenie funkcjonariuszy w odzieży cywilnej.

Funkcjonariusze straży granicznej powinni starać się nie czynić żadnych założeń ani nie mieć uprzedzeń podczas obserwacji ludzi. Ważne, aby podczas obserwacji dzieci i towarzyszących im osób nie dyskryminować nikogo na podstawie postrzeganego pochodzenia kulturowego, religijnego, narodowego lub etnicznego, płci lub innych czynników. Należy jednak poświęcić szczególną uwagę dzieciom pochodzącym z „regionów/krajów o wzmożonej liczbie osób ubiegających się o azyl”.

Ważną częścią każdej oceny, którą doświadczony funkcjonariusz straży granicznej przeprowadza intuicyjnie, jest pierwsze wrażenie. Każda nadzwyczajna sytuacja powinna zwrócić uwagę funkcjonariuszy i pociągnąć za sobą kolejne czynności w ramach kontroli drugiej linii (tj. weryfikację relacji między dzieckiem a osobą dorosłą, szczegółową kontrolę dokumentów potwierdzających itd.).

Doświadczeni funkcjonariusze straży granicznej, przyzwyczajeni do widoku dzieci na granicy, mogą wykorzystać posiadaną przez siebie wiedzę i przeanalizować kilka następujących kwestii związanych z wiekiem i dojrzałością dziecka, oceniając po wyglądzie.

Wygląd dziecka

- Nieśmiałe, ekstrawaganckie, powściągliwe lub przestraszone.
- Dziecko jest wycofane, próbuje wyglądać tak, jakby go w danym miejscu nie było.
- Brak kontaktu wzrokowego, patrzenie w podłogę.
- Dziecko wydaje się oderwane od pozostałych członków grupy.
- Odzież: czy jest całkowicie nowa? Czy pasuje na dziecko, czy też sprawia wrażenie pożyczonej? Czy nie odbiega ona od typowego wyobrażenia? Czy odzież jest właściwa do sytuacji?
- Próba nawiązywania kontaktu wzrokowego z osobą ignorującą dziecko.
- Podobieństwo do cech osoby dorosłej (osób dorosłych) (jeżeli dana osoba dorosła jest rodzicem), ze szczególnym uwzględnieniem zasady niedyskryminacji i jej obiektywnego stosowania podczas profilowania.
- Uważne obserwowanie interakcji między dzieckiem a rodzicem (rodzicami) / towarzyszącymi dziecku osobami dorosłymi.
- Czy dziecko czuje się przy tej osobie dorosłej (tych osobach dorosłych) swobodnie/komfortowo?
- Czy dziecko może się swobodnie wypowiadać?
- Czy dziecko przejawia jakiegokolwiek oznaki strachu przed daną osobą dorosłą (danymi osobami dorosłymi)?

Należy zwrócić szczególną uwagę, czy dziecku towarzyszy tylko jedna osoba dorosła, czy dziecko pochodzi z kraju charakteryzującego się dużą liczbą uchodźców lub z kraju konfliktowego bądź z miejsca, w którym – jak wiadomo – dochodzi do rażących przypadków łamania praw człowieka.

Zdarza się, choć rzadko, że śpiącym dzieciom podano wcześniej środki uspokajające, aby przejść przez kontrolę. Sytuacja powinna wzbudzić podejrzenie, jeżeli po chwili (możliwe, że podczas kontroli drugiej linii) dziecko nadal mocno śpi, a zwłaszcza gdy towarzysząca mu osoba dorosła przejawia oznaki zdenerwowania.

Ta sama metoda może być stosowana wobec bardzo małych dzieci, które potrafią już mówić i stanowią zagrożenie dla towarzyszącej osoby dorosłej. Dzieci te można uznać za zbyt małe, aby móc je właściwie poinstruować, co mają mówić, a czego nie.

3.1.2. Kontrola pierwszej linii

Funkcjonariusze straży granicznej powinni zwracać szczególną uwagę na swoim stanowisku na następujące dodatkowe wskaźniki dotyczące wyglądu:

Dzieci w wieku przedszkolnym (zwykle poniżej 6. roku życia):

- ♦ Czy w sytuacji, którą widzisz, jest coś niezwykłego?
- ♦ Czy zachowanie dziecka odpowiada długości podróży?
- ♦ Czy dziecko jest spokojne, nieobecne, zdezorientowane, przestraszone lub zdenerwowane?
- ♦ Czy dziecko czuje się komfortowo w obecności osoby mu towarzyszącej? Jeżeli dziecko obawia się formalności związanych z kontrolą paszportową, czy pozostaje blisko towarzyszącej mu osoby?
- ♦ Czy dziecko przygląda się innemu pasażerowi, który próbuje je ignorować? (W takim przypadku należy bardziej szczegółowo skontrolować tego pasażera, ponieważ może on być „eskortą”).

Dzieci w wieku szkolnym (zwykle powyżej 6. roku życia):

- ♦ Czy w sytuacji, którą widzisz, jest coś niezwykłego?
- ♦ Czy dziecko jest przestraszone lub zaniepokojone?

- Czy dziecko jest nieobecne / bez wyrazu / mamrocze lub mówi niespójnie?
- Czy dziecko jest przesadnie posłuszne?
- Czy dziecko przygląda się innemu pasażerowi, który próbuje je ignorować? (W takim przypadku należy bardziej szczegółowo skontrolować tego pasażera, ponieważ może on być „eskortą”.)
- Czy wygląd dziecka wskazuje na to, że mogły mu zostać podane środki uspokajające?

Osoba dorosła towarzysząca (osoby dorosłe towarzyszące) dziecku:

- Jeżeli osobą tą jest rodzic, jak bardzo on i dziecko są do siebie podobni? Czy budowa ciała rodzica pasuje do budowy ciała dziecka? Czy widać podobieństwa w zachowaniu lub sposobie bycia rodzica lub dziecka bądź inne odruchy związane z zachowaniem?
- Czy osoba dorosła wydaje się zmartwiona, zaniepokojona lub nerwowa?
- Czy dynamika zachowań między dzieckiem i towarzyszącą jej osobą wydaje się zgodna z ich pochodzeniem kulturowym?

Funkcjonariusze straży granicznej mogą także zadać dziecku kilka pytań o charakterze nieformalnym, np. jak ma na imię, ile ma lat lub o inne osobiste szczegóły. Takie pytania należy oczywiście zadawać dyskretnie oraz dostosować je do wieku i poziomu dojrzałości dziecka, jednak można porównać je z danymi osobowymi zawartymi w dokumentach podróжных.

Osobie dorosłej można zadać następujące pytania, które mogą w efekcie wskazywać na handel ludźmi:

- Czy jest pan/pani rodzicem/opiekunem/przedstawicielem prawnym dziecka?
- Jeżeli nie, gdzie są jego rodzice / jest jego opiekun / przedstawiciel prawny i kim jest pan/pani?

- ♦ Kiedy ostatnio dziecko widziało swoich rodziców?
- ♦ Czy dziecko ma przy sobie jakieś dokumenty, takie jak dokumenty tożsamości lub paszport?
- ♦ Dokąd dziecko się udaje oraz jaki jest cel podróży?
- ♦ Kto zorganizował podróż?
- ♦ Kto zapłacił za podróż?
- ♦ Czy ma pan/pani przy sobie jakieś zdjęcia swojego dziecka? (Zwykle rodzice mają zdjęcia swoich dzieci w telefonie komórkowym lub w portfelu).

3.1.3. Kontrola dokumentów

Funkcjonariusz straży granicznej powinien sprawdzić relację między dzieckiem a osobą dorosłą. Podczas kontroli dokumentów ważne jest, aby prowadzić ciągłą rozmowę z pasażerami i jednocześnie obserwować ich zachowanie (niektóre sugestie podano powyżej), a w szczególności reakcję dziecka (stanowisko pracy w punkcie kontroli paszportowej należy zorganizować tak, aby każde obecne dziecko było dobrze widoczne, np. zwykłe lustro może być pomocne w zweryfikowaniu tego, czy poniżej stanowiska po przeciwnej stronie znajduje się dziecko).

Oprócz przeprowadzenia standardowej kontroli szczególnej uwagi wymagają następujące kwestie:

- ♦ Liczba dzieci i liczba dokumentów (paszportów, wiz itd.). Zupełnie nowe dokumenty powinny być kontrolowane szczególnie dokładnie, zwłaszcza gdy pochodzą z krajów, w których mogły zostać wydane w wyniku oszustwa lub korupcji (zgodnie z dostępną analizą ryzyka).
- ♦ Dokumenty potwierdzające i bilety lotnicze (plan podróży) oraz krótkie pytania o powód podróży (sprawdzanie spójności między pierwszym oświadczeniem i przedstawionymi dokumentami potwierdzającymi). W przypadku podróżowania z dziećmi osoby towarzyszące podróżujące w dobrej wierze zwykle wybierają najbardziej bezpośrednią z możliwych tras.

- ♦ Weryfikacja relacji prawnej między dzieckiem i osobą z nim podróżującą.
- ♦ Grupy rodzin z kilkorgiem dzieci: daty urodzin i wiek osób dorosłych należy sprawdzić pod względem ewentualnych niespójności.
- ♦ Narodowość dzieci: przykładowo, jeżeli dziecko posiada paszport obywatela Unii Europejskiej, prawdopodobnie zna, a przynajmniej rozumie jeden z języków europejskich lub większą ich liczbę.
- ♦ Konsultowanie się w ramach krajowego systemu informacyjnego Schengen (NSIS) oraz baz danych policji, kiedy dzieci będące obywatelami Unii Europejskiej nie podróżują z obydwojgiem rodziców (w przypadku obywateli państwa trzeciego jest to już wymóg określony we Wspólnotowym kodeksie zasad regulujących przepływ osób przez granice).

W przypadku jakichkolwiek wskazań, że dziecko może być narażone na ryzyko, funkcjonariusze straży granicznej powinni przejść do kontroli drugiej linii.

3.2. Kontrola drugiej linii

Kontrolę drugiej linii powinien przeprowadzać inny funkcjonariusz (jeżeli jest dostępny), który zna sposoby działania stosowane przez przemytników ludzi i handlarzy ludźmi, jak również bieżące zagrożenia.

Wszelkie poprzednie czynności należy skontrolować, a kontrole powtórzyć w razie konieczności. Poniżej przedstawiono niektóre z dodatkowych możliwości kontroli.

Zgodnie ze Wspólnotowym kodeksem zasad regulujących przepływ osób przez granice dziecko oraz osoba towarzysząca dziecku powinni otrzymać pisemne informacje o celu takiej kon-

trolu (oraz o wiążącej się z nią procedurze), którą należy przeprowadzić w ramach standardowej, wyrywkowej procedury. Informacje te powinny być dostępne we wszystkich językach urzędowych Unii Europejskiej oraz w języku (językach) kraju lub krajów graniczących z danym państwem członkowskim. Informacje te należy sporządzić w języku zrozumiałym lub w odniesieniu do którego można zasadnie założyć, że jest zrozumiała, dla przedmiotowych osób lub należy je przekazać w inny skuteczny sposób, w tym w razie konieczności przy pomocy tłumacza ustnego.

Podczas kontroli drugiej linii należy zwracać szczególną uwagę na reakcję dziecka oraz osoby mu towarzyszącej.

3.2.1. Podróż

W przypadku szczególnie newralgicznych lotów (według analizy ryzyka) przed lądowaniem statku powietrznego zawsze należy korzystać z systemu danych pasażera przekazywanych przed podróżą (APIS).

Poza logicznym zbadaniem różnych celów podróży w niektórych przypadkach sprawdzenie listy pasażerów i danych dotyczących przelotu pasażera (PNR), o ile dopuszczają to obowiązujące przepisy krajowe, może pomóc w zweryfikowaniu, czy na ten sam lot posiadają rezerwację inni pasażerowie, którzy mogą narazić dzieci na skutki poważnych przestępstw. Wśród innych pasażerów można wykryć przemytnika / osobę eskortującą i zatrzymać ich, zanim opuszczą port lotniczy. Można wykorzystać ogólnodostępne źródła, takie jak <https://www.checkmytrip.com>, jeżeli przepisy krajowe nie zezwalają na przeprowadzenie konsultacji przez przewoźnika lotniczego w ramach systemu PNR.

Użytecznym źródłem informacji może również być personel linii lotniczych. Załoga ma zwykle możliwość obserwowania pa-

sażerów przez wiele godzin w trakcie lotu i może dostrzec coś odbiegającego od normy (np. interakcje między osobą dorosłą a dzieckiem siedzącym kilka rzędów dalej; grupę, w której widać wyraźnie, że dzieci i towarzysząca im osoba nie znają się zbyt dobrze; ubranie w nową odzież, która wygląda nietypowo; sugestie, że dzieci nie są przyzwyczajone do tych rzeczy; noszenie odzieży, która wciąż posiada metki itd.).

3.2.2. Dokumenty i bagaż

Wskazana jest dokładna kontrola dokumentów podróжных i potwierdzających z możliwością skorzystania z opcji skontaktowania się z organami konsularnymi kraju, który wydał dokumenty podróжные. Nie należy kontaktować się z organami konsularnymi, jeżeli dziecko pochodzi z kraju charakteryzującego się dużą liczbą uchodźców lub z kraju konfliktowego bądź z miejsca, w którym – jak wiadomo – dochodzi do rażących przypadków łamania praw człowieka lub gdy dziecko zostanie uznane za potencjalną osobę ubiegającą się o azyl, ponieważ taki kontakt może narazić dziecko i jego rodzinę na dalsze ryzyko. Należy zwrócić szczególną uwagę, czy wizy mają kolejne numery seryjne, zwłaszcza gdy numery te odnoszą się do osób, które nie podróżują wspólnie.

Należy przeprowadzić konsultacje w ramach systemu I-24/7 (bazy danych Interpolu), zgodnie z przepisami krajowymi, jeżeli jeszcze nie zostały one przeprowadzone podczas kontroli pierwszej linii.

Jeżeli dzieci nie podróżują ze swoim bagażem, osoby dorosłe powinny mieć w swoim bagażu jakieś ubrania, gry lub zabawki należące do dziecka. Każda poproszona osoba dorosła powinna być w stanie wymienić kilka przedmiotów znajdujących się w bagażu, które należą do dziecka.

3.2.3. Interakcja z dzieckiem w trakcie kontroli drugiej linii

Rozmawiając z dzieckiem podczas kontroli drugiej linii, funkcjonariusz straży granicznej powinien rozważyć odseparowanie dziecka na chwilę od towarzyszącej mu osoby dorosłej (w dyskretny sposób). Jeżeli wydaje się, że dziecko jest narażone na ryzyko, jest bardziej prawdopodobne, że będzie ono w stanie wytłumaczyć sytuację pod nieobecność osoby dorosłej mogącej potencjalnie traktować je w sposób niegodziwy. Dziecko należy nieustannie informować o toczącej się procedurze.

Ponadto inny funkcjonariusz straży granicznej powinien ustalić wszelkie niespójności lub niejasności w informacjach poprzez zadawanie tych samych pytań osobno i nieformalnie osobie dorosłej, aby porównać odpowiedzi zarówno dziecka, jak i towarzyszącej mu osoby dorosłej.

Zawsze wskazane jest, aby obecnych było dwóch funkcjonariuszy straży granicznej, jeżeli to możliwe mężczyzna i kobieta, oraz aby spróbować zapewnić jak najbardziej nieformalną i przyjazną atmosferę. Dziecko, które czuje się bezpiecznie i jest względnie rozluźnione, jest bardziej skłonne do komunikowania się. Wskaźnikami ryzyka mogą być rozbieżności, jednak ważne jest ograniczenie konfrontacji i uznanie, że sytuacja może stanowić doświadczenie o charakterze formalnym i stresującym, zarówno dla dzieci, jak i osób dorosłych (np. mogli oni mieć negatywne doświadczenia z policją lub służbami bezpieczeństwa w przeszłości).

Obecność dwóch funkcjonariuszy straży granicznej stanowi także zabezpieczenie przed wszelkimi późniejszymi zarzutami zastraszania (lub innego niewłaściwego zachowania). Czas rozłąki dziecka z towarzyszącą mu osobą dorosłą powinien być za-

sadnie krótki, chyba że wykryte zostaną jakiekolwiek wskazania zagrożenia ryzykiem.

Rozmowa z dzieckiem, ale nie jego przesłuchiwanie, jest zawsze możliwa, natomiast formalne przesłuchiwanie dzieci powinno odbywać się wyłącznie, gdy jest absolutnie niezbędne i zgodne z obowiązującymi przepisami prawa (zob. sekcja 2.3). Rozmowy z dzieckiem powinny odbywać się bez niepotrzebnych opóźnień, w pomieszczeniach zaprojektowanych i przystosowanych do tego celu i najlepiej w obecności specjalistów przeszkolonych do realizacji tego typu zadań. Jeżeli to możliwe, osoby przesłuchujące powinny być tej samej płci, co dziecko. Należy również skontaktować się z tłumaczami ustnymi, jeżeli dziecko nie rozumie języka, tak aby zapewnić konstruktywny dialog. Należy ograniczyć do minimum liczbę przesłuchań, jak również czas ich trwania, a dziecko powinna przesłuchiwać ta sama osoba tak często, jak to możliwe.

Sugeruje się, aby wyjaśniać cel każdej z interakcji oraz ustanawiać podstawowe zasady przesłuchania: „jeżeli nie znasz odpowiedzi, nie zgaduj; nie ma ani dobrej, ani złej odpowiedzi, po prostu powiedz, że nie wiesz”; „wiesz więcej niż ja na temat tego, co się stało”; „jeżeli nie chcesz odpowiadać, masz do tego prawo”; „możesz mnie poprawić lub nie zgodzić się ze mną”; „jeżeli powtórzę pytanie, nie oznacza to, że pierwsza odpowiedź była błędna”; „jeżeli pytanie jest zbyt trudne, możemy wrócić do niego później”; „po prostu powiedz prawdę”.

Zasadniczo podczas przesłuchania dzieciom może towarzyszyć w odpowiednich okolicznościach osoba dorosła wybrana przez dziecko, jednak prośbę taką należy odrzucić, np. gdy podejrzewa się, iż osoba ta jest przemytnikiem. W przypadku podejrzenia przestępstwa z udziałem dziecka funkcjonariusze straży granicznej muszą od początku zapewnić, aby wszystkie przesłuchania dziecka będącego ofiarą lub świadkiem były przeprowadzane

zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego i mogły być wykorzystane jako dowód (konieczne może okazać się uzyskanie wcześniejszego zezwolenia prokuratora lub sędziego, aby przesłuchanie mogło się odbyć w obecności rady prawnego lub organów ds. ochrony dziecka itd.). W przeciwnym razie funkcjonariusze straży granicznej mogą rozmawiać z dzieckiem wyłącznie w charakterze nieformalnym.

Podczas komunikowania się z dziećmi przydatne mogą być następujące wskazówki, przy uwzględnieniu widocznego wieku i dojrzałości dzieci:

- należy być wrażliwym na oznaki cierpienia, takie wyraz twarzy, gesty czy język ciała;
- nie należy oczekiwać natychmiastowego ujawnienia ani takiego wymuszać;
- należy rozmawiać z dzieckiem w przyjazny sposób i w przyjaznym otoczeniu; należy być otwartym i szczerym oraz wyrażać się jasno, jeżeli to możliwe w języku dziecka (przy wsparciu rodzowego mówcy);
- należy stosować język odpowiedni do wieku i stopnia dojrzałości dziecka, stosując jasne i proste terminy;
- należy wyjaśnić dziecku, co się dzieje i dlaczego dotyczące go okoliczności są kontrolowane;
- należy udzielić dziecku informacji na temat jego statusu, praw i środków ochrony;
- należy zapewnić dziecku o tym, że celem jest jego dobro, bezpieczeństwo i ochrona;
- należy zadawać pytania otwarte i konkretne (co, gdzie, kiedy, jak, kto, dlaczego);
- należy zrobić przerwę, aby umożliwić dziecku napięcie się wody, skorzystanie z toalety lub po prostu na odpoczynek, kiedy jest zmęczone, oraz reagować na szczególne potrzeby lub określone prośby;
- należy unikać zakładania, co dziecko myśli;

- należy sprawdzić, czy dziecko zrozumiało, i poprosić je, aby powiedział, czy zrozumiało;
- należy zapytać dziecko, czy ma jakieś pytania i odpowiedzieć na nie.

Aby ustalić, czy dziecko faktycznie zna otoczenie kraju pochodzenia, z którego – jak twierdzi osoba dorosła towarzysząca dziecku – pochodzą, można rozważyć podjęcie następujących tematów:

- programy telewizyjne, kreskówki i muzycy znani wśród młodzieży w ich kraju pochodzenia (informacje można znaleźć w internecie);
- podstawowa wiedza na temat okolicy ich zamieszkania (przydatnym narzędziem może być aplikacja Google Earth Street View);
- szczegółowe informacje dotyczące szkoły dziecka, uprawianych sportów czy też wnętrza domu.

W każdej chwili odpowiedzi dziecka można zweryfikować krzyżowo z odpowiedziami udzielonymi przez towarzyszącą mu osobę dorosłą lub inne dzieci obecne w tej samej grupie.

3.3. Strefy tranzytowe i kontrole na bramkach

Większość uwag przedstawionych w innych częściach niniejszego rozdziału ma również zastosowanie do kontroli stref tranzytowych oraz kontroli na bramkach, należy jednak pamiętać, że w tych przypadkach zespół działający pod przykryciem (tj. funkcjonariusze straży granicznej w odzieży cywilnej) mają lepszą sposobność do obserwacji zachowań pasażerów.

W zatłoczonych strefach tranzytowych dokumenty, karty pokładowe i bilety można łatwo zamienić lub zmienić. Dzieci, które może i przybyły w towarzystwie, niespodziewanie stają się

dziećmi porzuconymi. W zatłoczonych portach lotniczych kontrola i nadzór za pomocą telewizji przemysłowej (CCTV) mogą okazać się nieoceniszone w ustaleniu tego sposobu działania.

3.4. Ostateczne decyzje i ukierunkowana pomoc

Podczas podejmowania każdej decyzji jako priorytet należy wyznaczyć dobro dziecka oraz przestrzegać zasady *non-refoulement*.

Dziecko można zatrzymać wyłącznie w bardzo szczególnych przypadkach, zawsze zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego, tak krótko, jak to możliwe oraz jedynie w ostateczności. Komitet Praw Dziecka ONZ stwierdził, że zatrzymanie dziecka nie można uzasadnić powodami związanymi ze statusem imigracyjnym¹². W każdej chwili, i zgodnie z okolicznościami, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie, że dziecko może być w niebezpieczeństwie lub narażone na ryzyko oraz że mogło zostać uprowadzone do celów związanych z handlem ludźmi bądź potrzebuje ochrony z innych powodów w oparciu o wskaźniki/oznaki podane powyżej, przed podjęciem jakiegokolwiek ostatecznej decyzji należy niezwłocznie uruchomić mechanizm ukierunkowanej pomocy oraz wszcząć dochodzenie wstępne, zgodnie z obowiązującymi przepisami krajowymi. Należy wezwać wyspecjalizowany personel ds. ochrony dziecka, który podejmie interwencję w porcie lotniczym w sprawie ukierunkowanej pomocy lub w sprawie miejsca początkowego umieszczenia dziecka; funkcjonariusze straży granicznej powinni mieć pod ręką ich dane kontaktowe.

¹² Komitet Praw Dziecka ONZ, ogólna uwaga nr 6 (2005) w sprawie traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców poza ich państwem pochodzenia, pkt 61.

Podstawową zasadą obowiązującą na granicach jest to, że dzieci nie należy odseparowywać od rodzica (lub towarzyszącego krewnego), chyba że istnieje uzasadnione podejrzenie, że dziecko może być narażone na ryzyko z ich strony. Agencje ds. ochrony dziecka będą w stanie w większym stopniu w pełni potwierdzić ten aspekt i zająć się danym przypadkiem.

Nie należy zapominać o następujących kwestiach:

- Należy postarać się upewnić, że czas pomiędzy uruchomieniem ochrony dziecka lub mechanizmu ukierunkowanej pomocy a faktycznym przekazaniem jest możliwie najkrótszy. W tym celu należy zapewnić, aby punkt wprowadzenia (tj. osoba kontaktowa (osoby kontaktowe) i numery) do systemu ochrony lub krajowego systemu ukierunkowanej pomocy był zidentyfikowany i dobrze znany.
- Jeżeli jest to możliwe, należy zorganizować spotkanie koordynacyjne poświęcone systemowi ochrony lub mechanizmowi ukierunkowanej pomocy, mające na celu omówienie sposobów rozwiązywania sytuacji, w których dzieci przybywają późno wieczorem, wcześniej rano lub podczas wakacji lub weekendów.
- Należy zapewnić, aby dzieci miały dostęp do podstawowych usług (żywności, wody, toalety, pomocy medycznej itd.) oraz, jeżeli to możliwe, żeby miały czym się zająć w czasie oczekiwania.
- Informuj dziecko o tym, co się dzieje i co się wydarzy.

Funkcjonariusze straży granicznej powinni znać procedury stosowane przez przewoźników powietrznych w odniesieniu do dzieci pod opieką i dzieci odseparowanych od rodziców.

4. Dzieci bez opieki

4.1. Przystępowanie do kontroli oraz kontrola pierwszej linii

4.1.1. Sytuacja przed kontrolą: czy dzieje się coś nadzwyczajnego?

Podczas obserwacji zachowania dzieci bez opieki konieczne może okazać się uwzględnienie **parametrów podobnych do tych, które zostałyby zastosowane w odniesieniu do wzorców zachowań oczekiwanych od dzieci pod opieką i dzieci odseparowanych od rodziców**. Przydatne może być obserwowanie zachowania ludzi, kiedy nie wiedzą, że są obserwowani. W przypadku dużych portów lotniczych warto rozważyć rozmieszczenie funkcjonariuszy w odzieży cywilnej.

Funkcjonariusze straży granicznej nie powinni czynić żadnych założeń ani mieć uprzedzeń podczas obserwacji ludzi. Ważne, aby podczas obserwacji dzieci nie dyskryminować nikogo na podstawie pochodzenia kulturowego, religijnego, etnicznego, płci lub innych czynników.

Ważną częścią każdej oceny, którą doświadczony funkcjonariusz straży granicznej przeprowadza intuicyjnie, jest pierwsze wrażenie. Każda nadzwyczajna sytuacja powinna zwrócić uwagę funkcjonariuszy i pociągnąć za sobą kolejne czynności w ramach kontroli drugiej linii (tj. szczegółową kontrolę dokumentów potwierdzających i dokumentów podróży, dyskretną obserwację, badanie relacji i dynamiki z osobą czekającą na dziecko itd.).

Doświadczeni funkcjonariusze straży granicznej, przyzwyczajeni do widoku dzieci przekraczających granicę, mogą wykorzystać posiadaną przez siebie wiedzę i przeanalizować następujące kwestie związane z wiekiem i dojrzałością dziecka.

4.1.2. Kontrola pierwszej linii

Funkcjonariusze straży granicznej mogą zwracać uwagę na swoim stanowisku na następujące dodatkowe wskaźniki wyglądu:

- ♦ Czy w sytuacji, którą widzisz, jest coś niezwykłego?
- ♦ Czy zachowanie dziecka odpowiada długości lotu, który właśnie odbyło?
- ♦ Czy dziecko jest spokojne, nieobecne, zachowuje dystans, mówi niespójnie, jest wystraszone lub zdenerwowane?
- ♦ Czy dziecko przygląda się innemu pasażerowi? (W takim przypadku należy bardziej szczegółowo skontrolować tego pasażera, ponieważ może on być „ Eskortą ”.)

4.1.3. Kontrola dokumentów

Bariera językowa niewątpliwie stanowi problem, ale można zamienić z dzieckiem kilka słów w przyjazny sposób, należycie uwzględniając wiek i poziom dojrzałości dziecka. Ewentualne pytania dotyczą następujących zagadnień: kto czeka na dziecko w strefie przylotów poza strefą bezpieczeństwa, czy dziecko często podróżuje, gdzie są rodzice dziecka i kto zabrał dziecko na lotnisko w jego państwie pochodzenia.

Oprócz przeprowadzenia standardowej kontroli szczególnej uwagi wymagają następujące kwestie.

- ♦ Okazane dokumenty (paszporty, wize, dokumenty potwierdzające itp.). Zupełnie nowe dokumenty podróży powinny być kontrolowane szczególnie dokładnie, zwłaszcza gdy pochodzą z krajów, w których mogły zostać wydane w wyniku oszustwa lub korupcji (zgodnie z dostępną analizą ryzyka).
- ♦ Niektóre konsulaty (np. konsulaty brytyjskie) wydają wize dla dzieci, w których w polu przeznaczonym na uwagi podaje się imię i nazwisko osoby towarzyszącej dziecku; dziecko może mieć w swoim paszporcie kilka starych wiz z imieniem i nazwiskiem osoby czekającej na nie poza strefą przylotów.

- ♦ Kontrola dokumentów potwierdzających i biletów lotniczych (planu podróży) oraz zadanie krótkich pytań o powód podróży.
- ♦ Wyszukanie, zgodnie ze Wspólnotowym kodeksem zasad regulujących przepływ osób przez granice, informacji w bazach danych NSIS i policji (w odniesieniu do obywateli państw trzecich jest to wymóg już zawarty w tym kodeksie) oraz w systemie powiadamiania o uprowadzeniach dzieci, jeśli jest dostępny lokalnie.

Wysoce wskazane jest zwrócenie się do funkcjonariuszy drugiej linii, aby zidentyfikowali wszelkie osoby czekające na dziecko i przeprowadzili z nimi krótkie rozpytanie (zob. sekcja 4.2.1).

W przypadku jakichkolwiek wskazań, że dziecko może być narażone na ryzyko, funkcjonariusze straży granicznej powinni przejść do kontroli drugiej linii.

4.2. Kontrola drugiej linii

Kontrolę drugiej linii powinien przeprowadzać inny funkcjonariusz (jeżeli jest dostępny), który zna sposoby działania stosowane przez przemytników ludzi i handlarzy ludźmi, jak również bieżące zagrożenia.

Wszystkie wcześniej wymienione czynności należy skontrolować, a kontrole powtórzyć w razie konieczności.

Kontrolę dokumentów i biletów, szczegółowe zbadanie różnych etapów podróży, zastrzeżenia dotyczące strefy tranzytowej i zalecane techniki komunikowania się z dziećmi są zasadniczo takie same w odniesieniu do dzieci pod opieką i dzieci odseparowanych od rodziców.

Zgodnie z Wspólnotowym kodeksem zasad regulujących przepływ osób przez granice dziecko powinno otrzymać pisemne informacje o celu takiej kontroli (oraz o wiążącej się z nią procedurze), którą należy przeprowadzić w ramach standardowej, wyrывkowej procedury. Informacje te powinny być dostępne we wszystkich językach urzędowych Unii oraz w języku (językach) kraju lub krajów graniczących z danym państwem członkowskim. Informacje te należy sporządzić w języku zrozumiałym lub w odniesieniu do którego można zasadnie założyć, że jest zrozumiała dla dziecka lub należy je przekazać w inny skuteczny sposób, w tym w razie konieczności przy pomocy tłumacza ustnego.

4.2.1. Osoba czekająca na dziecko

Ważnym czynnikiem jest potencjalna obecność osoby czekającej na dziecko. Pierwszym priorytetem funkcjonariusza drugiej linii często jest zidentyfikowanie tej osoby i zadanie jej kilku pytań, ale tę kontrolę należy podjąć dopiero po rozeznaniu sytuacji na podstawie dostępnej dokumentacji oraz przy pomocy personelu linii lotniczych i dziecka. Konieczne jest późniejsze sprawdzenie tego, co mówi dana osoba czekająca na dziecko.

Wskazane jest, żeby funkcjonariusze w odzieży cywilnej udali się, idąc w odległości kilku metrów, za personelem naziemnym towarzyszącym dziecku do strefy oczekiwania, aby upewnić się, że osoba czekająca na dziecko pojawi się. Handlarz ludźmi mógłby ukryć się, gdyby wraz z dzieckiem pojawił się funkcjonariusz straży granicznej w mundurze.

Osobę czekającą na dziecko poza strefą przylotów należy poinformować o konieczności przeprowadzenia dokładnej kontroli w ramach standardowej, wyrывkowej procedury, zwracając uwagę na reakcję tej osoby.

Jeżeli dziecko podróżuje z własnym bagażem, być może dorosły mniej więcej wie, co się w nim znajduje, zwłaszcza jeśli dziecko jest bardzo małe. Poproszony o to dorosły powinien być w stanie wymienić kilka przedmiotów znajdujących się w bagażu.

Funkcjonariusz musi być całkowicie przekonany, że powód podróży dziecka jest uzasadniony oraz że wyjaśnienie tego powodu jest prawdziwe.

Prośba o udzielenie azylu w trakcie procesu identyfikacji i kontroli, wyrażona przez dziecko lub osobę czekającą na dziecko w jego imieniu, nie powinna powstrzymać ani odrywać funkcjonariusza straży granicznej od zebrania wszystkich niezbędnych dowodów i postępowania zgodnie ze zwykłą procedurą.

4.3. Ostateczne decyzje i ukierunkowana pomoc

Podczas podejmowania każdej decyzji jako priorytet należy wyznaczyć dobro dziecka oraz przestrzegać zasady *non-refoulement*.

Dziecko można zatrzymać wyłącznie w bardzo szczególnych przypadkach, zawsze zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego, tak krótko, jak to możliwe oraz jedynie w ostateczności; Komitet Praw Dziecka ONZ stwierdził, że zatrzymania dziecka nie można uzasadnić powodami związanymi ze statusem imigracyjnym¹³. W każdej chwili, i zgodnie z okolicznościami, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie, że dziecko może być w niebezpieczeństwie lub narażone na ryzyko oraz że mogło zostać wprowadzone do celów związanych z handlem ludźmi bądź

¹³ Komitet Praw Dziecka ONZ, ogólna uwaga nr 6 (2005) w sprawie traktowania dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców poza ich państwem pochodzenia, pkt 61.

potrzebuje ochrony z innych powodów w oparciu o wskaźniki/oznaki podane powyżej, przed podjęciem jakiegokolwiek ostatecznej decyzji należy niezwłocznie uruchomić mechanizm ukierunkowanej pomocy oraz wszcząć dochodzenie wstępne, zgodnie z obowiązującymi przepisami krajowymi. Należy wezwać wyspecjalizowany personel ds. ochrony dziecka, który podejmie interwencję w porcie lotniczym w sprawie ukierunkowanej pomocy lub w sprawie miejsca początkowego umieszczenia dziecka; funkcjonariusze straży granicznej powinni mieć pod ręką dane kontaktowe takich osób.

Podstawową zasadą obowiązującą na granicach jest to, że dzieci nie należy odseparowywać od rodziców lub krewnych (którzy mogą na nie czekać w strefie przylotów), chyba że istnieje uzasadnione podejrzenie, że dziecko może być narażone na ryzyko z ich strony. Agencje ds. ochrony dziecka będą w stanie w większym stopniu w pełni potwierdzić ten aspekt i zająć się danym przypadkiem.

Nie należy zapominać o następujących kwestiach:

- Należy postarać się upewnić, że czas pomiędzy uruchomieniem ochrony dziecka lub mechanizmu ukierunkowanej pomocy a faktycznym przekazaniem jest jak najkrótszy. W tym celu należy zapewnić, aby punkt wprowadzenia (tj. osoba kontaktowa (osoby kontaktowe) i numery) do krajowego systemu ukierunkowanej pomocy był zidentyfikowany i dobrze znany.
- Jeżeli jest to możliwe, należy zorganizować spotkanie koordynacyjne poświęcone systemowi ochrony lub mechanizmowi ukierunkowanej pomocy, mające na celu omówienie sposobów rozwiązywania sytuacji, w których dzieci przybywają późno wieczorem, wcześniej rano lub podczas wakacji lub weekendów.
- Należy zapewnić, aby dzieci miały dostęp do podstawowych usług (żywności, wody, toalety, pomocy medycznej

itd.) oraz, jeżeli to możliwe, żeby miały czym się zająć w czasie oczekiwania.

- ♦ Informuj dziecko o tym, co się dzieje i co się wydarzy.

Funkcjonariusze straży granicznej powinni mieć znajomość procedur stosowanych przez przewoźników lotniczych w odniesieniu do dzieci bez opieki.

5. Informacje dodatkowe

5.1. Gromadzenie danych

Właściwie zebrane dane wykazują, że czynności terenowe zostały przeprowadzone w odpowiedni sposób. Ze względu na fakt, że na poziomie Unii Europejskiej istnieje mało danych na temat dzieci przekraczających granice zewnętrzne, lepsze gromadzenie danych mogłoby doprowadzić do określenia lepszych praktyk i uratowania większej liczby ofiar.

Funkcjonariusze straży granicznej mogą odgrywać kluczową rolę w wykrywaniu przestępstw z udziałem dzieci. Powodzenie dochodzeń w sprawie tych przestępstw często zależy od reakcji i działań funkcjonariuszy straży granicznej, którzy jako pierwsi spostrzegli, że coś jest nie w porządku lub że czegoś brakuje. Konieczne jest zapewnienie, aby każdy element informacji, który może być istotny, został szybko przekazany właściwym organom w celu podjęcia natychmiastowych kroków. Handlarze ludźmi rzadko działają samodzielnie i często zmieniają punkt wprowadzenia, aby zmniejszyć ryzyko, że zostaną zatrzymani, dlatego tylko szeroko zakrojone gromadzenie danych może pomóc w identyfikowaniu podobnych sposobów działania i w wymianie najlepszych praktyk. Werbowanie, transport i wykorzystywanie dzieci wymaga wysokiego poziomu organizacji grupy. Funkcjonariusze straży granicznej powinni zatem zwracać uwagę na szereg powiązanych przestępstw¹⁴.

5.2. Ochrona danych

Funkcjonariusze straży granicznej powinni w pełni stosować się do wszystkich obowiązujących wymogów ochrony danych podczas rejestrowania, przetwarzania i przekazywania danych

¹⁴ Sprawozdanie roczne Interpolu za rok 2008 na temat przestępstw związanych z handlem ludźmi.

dotyczących dzieci. Należy przestrzegać przepisów w zakresie ochrony danych.

Jednocześnie funkcjonariusze straży granicznej muszą zachować odpowiednią ostrożność podczas rejestrowania, przetwarzania i przekazywania danych dotyczących dziecka. Należy przestrzegać mających zastosowanie przepisów w zakresie ochrony danych. Z reguły funkcjonariusze straży granicznej nie muszą przekazywać żadnych konkretnych informacji na temat dziecka państwu pochodzenia ani jakimkolwiek organom państwa pochodzenia w kraju docelowym (np. przedstawicielom konsularnym).

W razie konieczności należy zidentyfikować osoby, które mogą czekać na dziecko i dorosłego (dorosłych), poza strefą przylotów (zob. także rozdział 4, sekcja 4.2.1).

5.3. Przedstawiciele konsularni państw trzecich

Należy ocenić kontakty z tymi delegacjami, aby szybko zweryfikować dokumenty potwierdzające i dokumenty podróży, pod warunkiem że nie naraża to dziecka na dalsze ryzyko (np. jeżeli dziecko wyraża zamiar ubiegania się o azyl).

Pasażerów (dorośli) towarzyszących dziecku lub osoby czekające na dziecko można również skontaktować z rodzimym użytkownikiem ich języka lub tłumaczem ustnym, aby zapewnić im możliwość lepszego przedstawienia swojej sytuacji odpowiednim organom.

5.4. Procedury przewoźników lotniczych dotyczące postępowania z dziećmi bez opieki

Wymogi wiekowe, które są powszechnie stosowane przez przewoźników lotniczych w celu zdefiniowania małoletnich bez opieki, odnoszą się do dzieci w wieku od 5 do 11 lat (czasami nawet do 15 lat). Informacje związane z procedurami przyjętymi przez przewoźników lotniczych zazwyczaj można łatwo znaleźć na ich oficjalnych stronach internetowych.

Lokalni funkcjonariusze powinni przeanalizować różne procedury i zidentyfikować ich ewentualne słabe punkty w odniesieniu do dzieci w portach lotniczych, w których pełnią służbę.

6. Ochrona i krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy

Jak wspomniano w sekcji 1.9, krajowy mechanizm ukierunkowanej pomocy to ustanowiony na poziomie krajowym system, który ma na celu zapewnienie ochrony osobom wymagającym szczególnego traktowania i ochrony ich praw poprzez prowadzenie skoordynowanych działań. Sposób zorganizowania krajowego mechanizmu ukierunkowanej pomocy jest zróżnicowany w zależności od specyfiki krajowej i przedmiotowej problematyki.

Na mocy prawa europejskiego państwa członkowskie na przykład mają obowiązek ustanowić mechanizm ukierunkowanej pomocy na poziomie krajowym dla ofiar handlu ludźmi¹⁵. W niektórych państwach niezbędne działania straży granicznej w sprawach dotyczących dzieci wymagających szczególnego traktowania zostały zebrane w zbior standardowych procedur operacyjnych, które można łatwo wszcząć. W innych państwach jest znacznie mniej oczywiste, co obejmuje wymagane reagowanie, więc służby straży granicznej mogą dokonywać własnych doraźnych ustaleń w zakresie ukierunkowanej pomocy.

Unia Europejska promowała również ustanowienie mechanizmów ukierunkowanej pomocy na poziomie krajowym na potrzeby reagowania na przypadki uprowadzenia dziecka. Komisja wydała wytyczne¹⁶ i zaoferowała wsparcie¹⁷, aby pomóc państwom członkowskim w utworzeniu takich systemów powiadamiania o uprowadzeniach dzieci, które zapewniają inte-

15 Zob. art. 11 ust. 4 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE, który stanowi: „Państwa członkowskie podejmują środki niezbędne do ustanowienia odpowiednich mechanizmów służących wczesnej identyfikacji ofiar i udzielaniu im wsparcia i pomocy, we współpracy z właściwymi organizacjami pomocowymi”.

16 SEC(2008) 2912 final – Najlepsze praktyki w zakresie transgranicznego powiadamiania o przypadkach uprowadzenia dzieci: http://ec.europa.eu/justice/funding/rights/call_10014/ramc_ag_annex_5_2008_en.pdf

17 Z tej możliwości skorzystały na przykład Bułgaria, Cypr, Polska, Słowacja, Hiszpania i Wielka Brytania.

roperacyjność transgraniczną. Rada¹⁸ również zachęciła państwa członkowskie do ustanowienia takich mechanizmów i zawarcia niezbędnych umów o współpracy. Należy zauważyć, że różnorodność krajowych systemów nie zapewnia ujednoczenia na poziomie Unii Europejskiej. Jak dotąd nie wszystkie państwa członkowskie opracowały takie mechanizmy. Mechanizmy te są jednak niezbędne w celu zapewnienia szybkiego i skoordynowanego reagowania, z udziałem wszystkich zainteresowanych stron, w tym funkcjonariuszy straży granicznej, na przypadki uprowadzenia dzieci.

Organy krajowe są głównymi podmiotami ustanawiającymi krajowy mechanizm ukierunkowanej pomocy i zapewniającymi współpracę transgraniczną i międzysektorową. Straż graniczna może jednak odgrywać ważną rolę, jeżeli chodzi o popieranie utworzenia takich mechanizmów przez właściwe organy krajowe w państwach, w których narzędzia takie jeszcze nie istnieją.

Frontex zaleca utworzenie systemu łatwego inicjowania ukierunkowanej pomocy. W przypadku każdego mechanizmu ukierunkowanej pomocy dotyczącego dzieci należy uwzględnić następujące zasady:

- Ochrona praw dziecka powinna być pierwszym priorytetem wszystkich działań podejmowanych z pełnym poszanowaniem dobra dziecka.
- Sprawny system powinien być możliwie szeroko zakrojony, aby pozwalać na szybkie reagowanie na różne formy znęcania się, wykorzystywania i handlu ludźmi. Powinien być dostępny szeroki zakres specjalistycznych usług, tak aby można było odpowiednio zaspokoić szczególne potrzeby różnych osób.
- Należy stosować podejście multidyscyplinarne i międzysektorowe. Najskuteczniejsze są zintegrowane systemy ochrony

¹⁸ Konkluzje Rady z dnia 11 listopada 2008 r.: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=PL&f=ST%2014612%202008%20REV%202>

dziecka, dlatego wszystkie istotne i wyspecjalizowane podmioty państwa i ze strony społeczeństwa obywatelskiego powinny być zaangażowane.

- ♦ Porozumienia zawarte między różnymi podmiotami muszą być na tyle elastyczne, aby uwzględniać złożoność procesu udzielania ukierunkowanej pomocy i umożliwiać zaspokojenie różnych potrzeb dzieci w różnych sytuacjach. Wszyscy partnerzy muszą być zaangażowani w swoje role i obowiązki, a podstawowa zasada współpracy musi być dokładnie i ściśle zdefiniowana w ramach mechanizmu.
- ♦ Dostęp do usług w zakresie wsparcia i ochrony powinien być zapewniony i ułatwiony.
- ♦ Podstawą skutecznego mechanizmu ukierunkowanej pomocy są przejrzystość i jasny podział obowiązków.
- ♦ Oparcie się na jakichkolwiek wcześniej istniejących mechanizmach w celu wzmocnienia lokalnego poczucia odpowiedzialności powinno ułatwić ten proces. Celem powinna być równowaga.
- ♦ Mechanizm powinien być regularnie poddawany przeglądowi i aktualizowany, aby zapewnić efektywność i skuteczność ochrony dzieci. Należy dążyć do synergii z innymi istotnymi systemami odsyłania.

Funkcjonariusz straży granicznej powinien zawsze mieć pod ręką następujące informacje, o ile są dostępne:

- ♦ dane kontaktowe służb, z którymi trzeba się skontaktować: służb opieki społecznej całodobowo zajmujących się dziećmi oraz innych służb udzielających wsparcia w sytuacjach wyjątkowych;
- ♦ pełną listę wszystkich dostępnych usług i programów ochrony (w dziedzinie opieki medycznej, zdrowia psychicznego, pomocy prawnej, kwestii logistycznych itd.), wraz z danymi kontaktowymi, oferowanych przez organy krajowe, społeczeństwo obywatelskie, organizacje międzynarodowe lub organizacje pozarządowe.

Ponadto ważne jest, aby funkcjonariusze straży granicznej odbyli specjalne szkolenie na temat postępowania z osobami wymagającymi szczególnego traktowania, zwłaszcza dziećmi.

7. Glosariusz

- APIS** System danych pasażera przekazywanych przed podróżą
- I-24/7** System kontroli Interpolu
- IOM** Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji
- MOP** Międzynarodowa Organizacja Pracy
- NGO** Organizacja pozarządowa
- NRM** Krajowy mechanizm ukierunkowanej pomocy
- NSIS** Krajowy system informacyjny Schengen
- PNR** Dane dotyczące przelotu pasażera
- SBC** Wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice
- UAM** Małoletni bez opieki
- UNCRC** Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka (1990 r.)
- UNCRSR** Konwencja Narodów Zjednoczonych dotycząca statusu uchodźców (1951 r.)
- UNODC** Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości

Notes

Plac Europejski 6
00-844 Warsaw, Poland
Tel. + 48 22 205 95 00
Fax + 48 22 205 95 01

frontex@frontex.europa.eu
www.frontex.europa.eu

Print:
TT-02-17-558-PL-C
ISBN 978-92-95213-40-1
doi:10.2819/699430

PDF:
TT-02-17-558-PL-N
ISBN 978-92-95213-38-8
doi:10.2819/439885

Urząd Publikacji